

**СЪСТОЯНИЕ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСТОЙЧИВ
ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И ПРОДУКТИВНА ЗАЕТОСТ
В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ НА БЪЛГАРИЯ
STATE AND OPPORTUNITIES FOR ACHIEVING SUSTAINABLE
ECONOMIC GROWTH AND PRODUCTIVE EMPLOYMENT
IN RURAL AREAS OF BULGARIA**

Петромил Терзиев, Марияна Шишкова*
Petromil Terziev, Mariyana Shishkova*

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

***E-mail: mariyana.shishkova@gmail.com**

Abstract

Achieving sustainable economic growth and productive employment is one of the main objectives of sustainable development. There are a number of difficulties in rural areas that hinder or slow down the realization of the established objective. The latter predetermines the increased interest in their development. More than 1/2 of the rural population in Bulgaria is at risk of falling into poverty or social exclusion. This puts our country at the forefront of other European Union (EU) countries in relation to this indicator.

The purpose of the article is to assess the situation and to consider the opportunities for sustainable economic performance and decent work in rural areas of Bulgaria. A comparative analysis has been carried out regarding the level of key macroeconomic indicators for Bulgaria and the EU-28 respectively.

The results from the survey reveal significant lagging behind of the regions with low and average population density in Bulgaria in terms of indicators of economic growth and employment compared to urban centres.

Keywords: sustainable development, rural areas, poverty, economic growth, employment.

ВЪВЕДЕНИЕ

Насърчаването на траен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълноценна и продуктивна заетост, както и достоен труд за всички, е в основата на цел 8 за постигане на устойчиво развитие. Сред най-популярните дефиниции за устойчивостта е тази, предложена от Световната комисия по околната среда и развитие (СКОСР) в доклада „Нашето общо бъдеще“. Съгласно залегналото в съответния документ определение, устойчиво е това развитие, „което отговаря на нуждите на настоящето, без да

се компрометираща способността на бъдещите поколения да отговорят на собствените си нужди” (WCED, 1987:41). В търсене на възможности за постигането му лидерите на държавите членки на ООН подписват Декларацията на хилядолетието през 2000 г., чрез която се ангажират да постигнат набор от осем измерими цели за период от 15 години. Въпреки че с приближаването на крайната дата през 2015 г. част от целите са в известна степен достигнати, акцентът се измества към изграждането на устойчив свят, в който екологичната устойчивост, социалното включване и икономическото развитие са на дневен ред (SDKP, n.d.).

В тази връзка на конференцията на ООН за устойчиво развитие Рио + 20, проведена през 2012 г. в Рио де Жанейро, е взето решение да бъде разработен набор от цели за устойчиво развитие, които да направляват глобална рамка за развитие след 2015 г. Като резултат през юли 2014 г. е предложен документ, съдържащ съвкупност от 17 глобални цели, които се предвижда да бъдат постигнати през периода 2015–2030 г. Заложените цели са тясно взаимосвързани, като всяка от тях съдържа определен набор от подцели.

В рамките на настоящия доклад са обхванати показатели, залегнали съответно в цел 1 „Изкореняване на бедността“ и цел 8 „Достоен труд и икономически растеж“. Фокусът попада върху селските райони. Последното е обусловено от: (1) значителният относителен дял на тези райони в България както по отношение на територията, която заемат, така и във връзка с населението, което живее в тях (ПРСР 2014–2020, НСИ); (2) изоставането на селските райони спрямо градските по важни показатели като БВП на глава от населението, образователно равнище на населението и др. Според European Commission (2008) тези райони се сблъскват с проблеми от рода на ниски нива на доходи и заетост; по-високи нива на безработица; ниска квалификация на работната сила, особено в селскостопанския сектор и хранително-вкусовата промишленост; неблагоприятна демографска ситуация; липса на възможности за жените и младите хора; по-бавно развитие.

Целта на настоящия доклад е на базата на сравнителен анализ между равнището на ключови макроикономически показатели за страната ни и ЕС-28 да се оцени състоянието и да се разгледат възможностите за постигане на устойчиви икономически резултати и стабилна заетост в селските райони на страната.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

В рамките на проучването са приложени два основни метода: сравнителен анализ и ретроспективен анализ. За целите на изследването е използвана информация от базата данни на Евростат и НСИ. Проучването обхваща следните показатели: (1) риск от изпадане в бедност или социално изключване; (2) БВП на глава от населението; (3) равнище на заетост на населението; (4) относителен дял на младите хора извън заетостта и образованието. С изключение на първия показател, който е ключов в рамките на цел 1 за устойчиво развитие, останалите три индикатора са свързани с

цел 8. Последните дават възможност да се оцени състоянието на България спрямо ЕС-28 във връзка със заетостта и икономическия растеж.

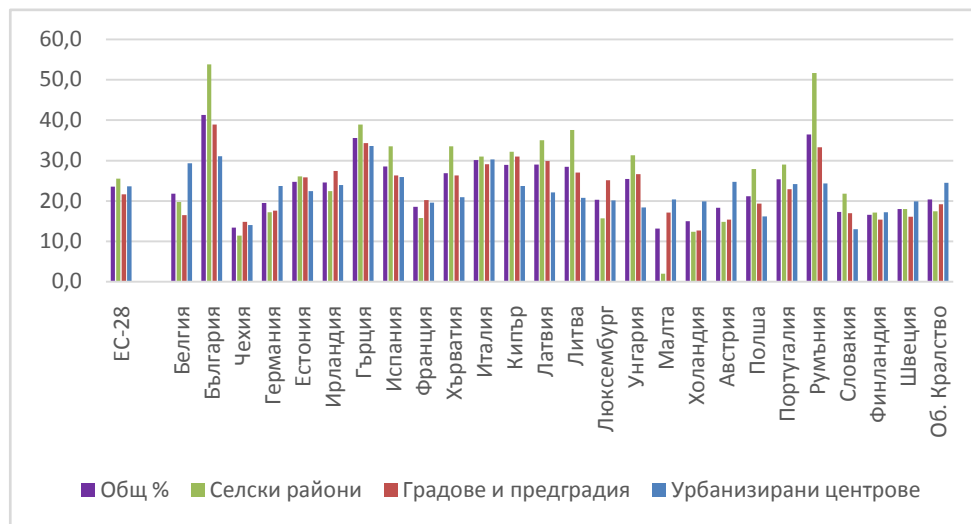
Съгласно с възприетата класификация от Евростат по степен на урбанизация местните административни единици (на ниво LAU2) биват класифицирани като градове (гъсто населени райони), градове и предградия (райони със средна гъстота на населението) и селски райони (слабо населени райони). Категориите са дефинирани по следния начин: (1) градове – най-малко 50% от населението живее в урбанизиран център, като най-малко 75% от населението на урбанизирания център живее в гъсто населен район; (2) градове и предградия – по-малко от 50% живеят в градски център, но повече от 50% от населението живее в градски клъстер; (3) селски райони – повече от 50% от населението живее в селските квадрати от планквадратната мрежа (Eurostat, 2015).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Справянето с бедността е една от петте водещи цели на стратегията Европа 2020 и цел 1 по посока постигане на устойчиво развитие. В тази връзка са разработени и се прилагат широк набор от програми и инструменти за преодоляване на съществуващите трудности. По данни на Евростат през 2016 г. близо 118,04 милиона души или 23,5% от населението в ЕС е изложено на риск от изпадане в бедност или социално изключване. Това означава, че тези лица попадат в една от следните категории: (1) риск от изпадане в бедност след социалните плащания (бедност поради ниски доходи); (2) страдат от значителни материални лишения или (3) живеят в домакинства с много ниска интензивност на труда.

Стойностите, които приема разглежданият показател, се различават съществено за държавите членки на ЕС. Така например през 2016 г. с най-висок относителен дял на населението, изложено на риск от бедност или социално изключване, се характеризират следните три държави: България (40,4%), Румъния (38,8%) и Гърция (35,6%). За нашата страна посоченият процент съответства на близо 2,9 милиона души. Същевременно държавите с най-ниски стойности на съответния показател са Чехия (13,3%), Норвегия (15,3%) и Финландия (16,6%) (Eurostat, 2018).

Въпреки водещата ни позиция по отношение на разглеждания индикатор, данните за нашата страна разкриват една благоприятна тенденция на спад в неговите стойности. Така например през 2016 г. относителният дял на лицата, застрашени от изпадане в бедност, намалява с близо 1% спрямо 2015 г. и с близо 8% спрямо 2013 г. Не бива да се пренебрегва също така и фактът, че след първата година от членството ни в ЕС процентът на хората, попадащи в тази категория, спада с 15,9 пункта (от 60,7% до 44,8%). Може да се допусне, че след присъединяването ни към ЕС причината за наблюдавания тренд са прилаганите инструменти и програми във връзка със справянето с бедността и постигането на устойчиво развитие. В допълнение, спадът в стойности на този показател спрямо 2013 г. е възможно да е обусловен от преодоляване на негативните последици от икономическата криза.

Фиг. 1. Риск от бедност или социално изключване по степен на урбанизация, 2016

Fig. 1. Risk of poverty or social exclusion, by degree of urbanisation, 2016

Източник: Евростат, база данни/Source: Eurostat, database

Необходимо е в рамките на бъдещи изследвания да се изследват в дълбочина факторите, оказващи влияние върху понижаването на разглеждания риск. Ако посочените обобщени данни за страните от ЕС бъдат допълнени с информация, отчитаща степента на урбанизация, е видно, че за немалка част от държавите членки лицата в селските райони са изложени на по-висок риск от изпадане в бедност и социално изключване в сравнение със средните за нива за Съюза (фиг. 1).

Така например по последни данни на Евростат за ЕС-28 през 2016 г. 25,5% от населението в селските райони попада в разглежданата рискова категория, при стойности на съответния показател за големите урбанизирани центрове 23,6% и съответно 21,6% за градовете и предградията. Страните с най-висок процент на бедност в селските райони са България (53,8%), Румъния (51,7%) и Сърбия (46,8%). За нашата страна близо 1,3 милиона души, живеещи в разглежданите райони, са поставени в подобна неблагоприятна ситуация.

Всичко посочено дотук предопределя необходимостта от предприемането на адекватни действия във връзка с постигането на устойчив икономически растеж в селските райони на България. По отношение на основния макроикономически показател, използван за отчитането на икономическия растеж, а именно брутния вътрешен продукт, отново се наблюдават съществени различия между трите типа райони.

Фиг. 2. БВП на България по степен на урбанизация, евро на глава от населението (2011–2014)

Fig. 2. GDP of Bulgaria by degree of urbanisation, EUR/inhab (2011–2014)

Източник: Евростат, база данни/Source: Eurostat, database

Последната налична информация във връзка с БВП, разкриваща различията между съответните райони, се отнася за 2014 г. Съгласно с тези данни е налице превишение на показателя БВП на глава от населението с над три пъти за градските спрямо селските райони (фиг. 2). За разглеждания период не са установени значителни колебания в стойностите на индикатора.

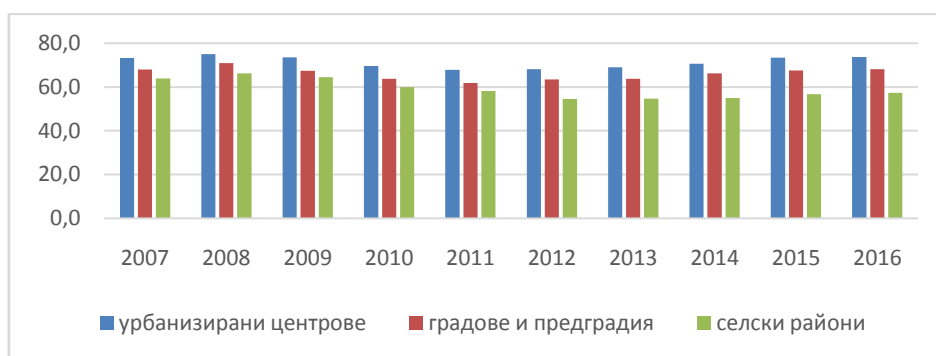
Тук възниква въпросът: „Какви са основните причини за съществуващите различия и как те могат да бъдат преодоленени?“ Според OECD (2006) трудностите, пред които са изправени селските райони, се дължат на множество фактори, които е възможно да си взаимодействат и да се достигне до т.нар. „кръг на упадък“. Кръгът започва с ниска гъстота на населението, която води до липсата на критична маса по отношение на инфраструктурата и услугите. Последното обуславя по-ограничени възможности за осъществяване на бизнес инициативи, както и разкриването на по-малък брой работни места. По този начин се задълбочава проблемът с миграцията на населението, който в съчетание с неговото застаряване води до последващо намаляване на гъстотата му и кръгът на упадък се затваря. Следователно по-ниската икономическа активност в селските райони и свързаната с нея по-ниска заетост, по-ниска производителност и растеж обуславят по-слабия икономически растеж в тях (ПРСР, 2014–2020).

Постигането на устойчиво развитие обаче изисква да се предприемат действия по отношение на неговите три основни измерения – икономическо развитие, социално включване и екологична устойчивост.

По-ранно изследване на Шишкова (2017) разкрива, че подобно на други държави, за да бъдат постигнати устойчиви резултати в селските райони е необходимо да бъдат прилагани интегрирани програми, насочени към социално и икономическо овластяване на населението. Предоставянето на достъп до материални активи и разширяването на междуобщностните връзки на лицата в селските райони ще спомогне да бъдат реализирани желаните резултати в посочените две направления. Последното ще спомогне за справяне с опортюнистичното поведение и преодоляване на трудностите, свързани с опазването на околната среда.

Следователно сближаването на различията по отношение на икономическия растеж между трите типа райони в България изисква разширяване на възможностите на населението за привличане на финансов ресурс при осъществяване на икономически инициативи. Това твърдение е подкрепено от изследване на ЕК (2011), което разкрива, че сред основните фактори, възпрепятстващи развитието на собствен бизнес, се явява липсата на достъп до финансови активи. Тежестта на този показател е близо 50% спрямо други, в т.ч. регулаторна рамка, обща икономическа перспектива, ценова конкуренция и др. Макар стойностите на съответния индикатор да не са разгледани според степента на урбанизация, може да се допусне, че в значителна степен се отнасят за селските райони. Достъпът до финансови средства трябва да бъде съчетан с дейности за повишаване на капацитета на съответните лица за стартирането и/или развитието на конкретен бизнес.

Стойностите на показателя равнище на заетост за България (67,7%) са близки до средното ниво за Европейския съюз (71,1%). По отношение на селските райони обаче изоставането спрямо ЕС-28 е в размер на 13,4%. (България за 57,4%; ЕС-28 за 70,8%). Като причина за по-ниския относителен дял на заетите в разглежданите райони може да се посочи по-слабата икономическа активност и съответно по-ограниченият брой на работните места.

Фиг. 3. Равнище на заетост на населението от 20 до 64 години, хиляди, по степен на урбанизация (2007–2016)

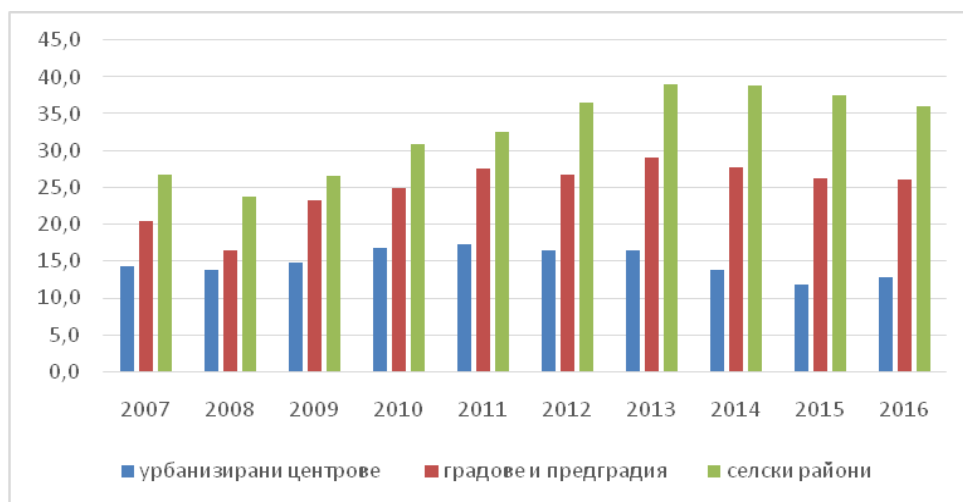
Fig. 3. Employment rate of population aged 20 to 64 in thousands, by degree of urbanization (2007–2016)

Източник: Евростат, база данни/Source: Eurostat, database

Притеснителни са стойностите на показателя, отнасящ се до младите хора, които са извън заетостта и образованието. Те разкриват, че в селските райони на страната близо 36% от младите хора на възраст между 15 и 29 години не са заети или са извън формално и неформално образование и обучение.

Възможните причини за отпадане от образователната система на лицата от 15 до 18 години са следните: (1) в гимназиална степен разходите на учениците за транспорт и учебници не се покриват; (2) същевременно намалява броят на училищата в селските райони и нараства необходимостта от пътуване до учебното заведение; (3) високите равнища на бедност в тези райони и невъзможността за закупуване на карти за транспорт от родителите.

Не бива да се пренебрегва фактът, че младите хора в селските райони често помагат във фамилените стопанства на своите родители, особено когато селското стопанство е основен източник на заетост за домакинството. Тази заетост трудно може да бъде отчетена от официалната статистика, тъй като тя не се основава на договори за трудови или извънтрудови правоотношения.

Фиг. 4. Относителен дял на младите хора от 15 до 29 години извън заетостта и образованието по степен на урбанизация (2007–2016)

Fig. 4. Share of young people aged 15 to 29 neither in employment nor in education or training (NEETs), by degree of urbanisation (2007–2016)

Източник: Евростат, база данни/ Source: Eurostat, database

Може да се допусне, че отчасти посочените трудности, пред които са изправени младите хора, ще бъдат преодолені с постигането на устойчив икономически растеж, както и с помощта на активната подкрепа от страна на неправителствения сектор.

ИЗВОДИ

На базата на резултатите от анализа може да бъдат направени следните по-важни изводи:

1. България е страната, характеризираща се с най-висок риск от изпадане в бедност и социално изключване на населението сред останалите държави от ЕС.

2. Близо 54% от хората, живеещи в селските райони, страдат от значителни материални лишения, бедност поради ниски доходи или живеят в домакинства с много ниска интензивност на труда.

3. Селските райони в България изостават над три пъти в сравнение с градските по отношение на икономическия си растеж, измерен с БВП на глава от населението.

4. Равнището на заетост в страната се доближава до това на останалите държави в ЕС. По отношение на селските райони обаче се наблюдава изоставане в размер на 13,4%.

5. Сред основните пречки за развитие на собствен бизнес е липсата на достъп до финансови активи.

6. Налице е необходимост от разширяване на достъпа на населението до финансови услуги и провеждане на практически ориентирани обучения.

Всичко това ще позволи разширяване на възможностите за развитие на успешен бизнес, за повишаване на икономическата активност и заетостта в селските райони на страната.

Този процес трябва да бъде съпътстван с повишаване на инвестициите в образованието и провеждане на практически ориентирани обучения за развитие на конкретна дейност.

По този начин е възможно да се повишат мотивацията и предприемаческият дух на младите хора в разглежданите райони.

REFERENCES

European Commission, 2008. Poverty and social exclusion in rural areas, Final Study Report, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit E2.

Eurostat, 2011. Access to finance statistics. Most important factors limiting business growth between 2011 and 2013, by country.

Eurostat, 2015. Glossary: Degree of urbanization.

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Degree_of_urbanisation

Eurostat, 2018. Statistics on rural areas in the EU.

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_rural_areas_in_the_EU/ достъпен на 03.01.2018/

Ministertvo na zemedeliето I hranite, 2015. Programa za razvitie na selskite rayoni 2014–2020.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2006. The new rural paradigm: policies and governance, OECD Rural policy Reviews, ISBN 9789264023918

Shishkova, M., 2017. Rolyata na sotsialniya kapital za ustoychivo razvitie na selskite rayoni. Avtoreferat na disertatsiya za prisaszhdane na obrazovatelna i nauchna stepen doktor

http://www.au-plovdiv.bg/cntnr/Proceduri/2017/M_Shishkova/Resumes.pdf

Sustainable Development Knowledge Platform (SDKP) (n.d.)

<https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1565/>

достъпен на 03.01.2018/

World Commission on Environment and Development (WCED), 1987. Our Common Future (Brundtland Report), Chapter 2: Towards Sustainable Development (A/42/427 Annex, Chapter 2, part 1)

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>